דרך קוצרי השדות היתה שהיו קוצרים השדה, ואחר כך עורמים את התבואה ערימות ערימות קטנות, ואחר כך מקבצים את כולן למקום אחד ועושים מהם עומרים, ומוליכים אותם משם למקום הדישה שהוא הגורן. ולא חייבה התורה בשכחה רק עומר שמוליכים אותו לדישה בגורן, אבל עומרים שנעשים לשם דבר אחר, או שלא מוליכים אותם אחר העימור לגורן, אין בהם שכחה.

משנה ח'

כט. באלו סוגי עומרים אין שכחה, ומדוע?

אמרה התורה כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה, ולמדנו מזה שכמו קציר אין אחריו קציר, שהרי אי אפשר לקצור את הקצור, אף עימור אין אחריו עימור, יצא עומר שאינו גמר מלאכה קודם הדישה. ולכן מי שעימר לעומרים, דהיינו שעשה עמרים קטנים, וסופו לעשות משנים ושלשה עומר אחד, אם שכח עומרים קטנים אלו אינם שכחה (מ"ה, רע"ב ד"ה ולעומרים). וכן יש שקוצרים התבואה ומגדישים אותה במקום אחד עד שתתאסף, ואז נושאים אותה למקום שדשים התבואה, ויש שמגדישים על גבי קרקע והוא הנקרא כובעות, כדמות כובע שמשימין בראש, ויש שמגדישים בחפירה בארץ, והוא הנקרא כומסאות, כלשון כמוס עמדי, ויש שמגדישים בעיגול כדמות אבן הרחיים והוא הנקרא חררה על שם שהחררה עגולה, בכל אופנים אלו אינו שכחה רק אם עימר על מנת להוליכו למקום הדישה, ושכחו (מ"ח).

ל. באיזה אופן אין שכחה לעומר אף שעימרו כדי להוליכו למקום הדישה, ובאיזה אופן יש לו שכחה אף שעימרו כדי להוליכו למקום שאינו גמר מלאכתו?

המעמר לגדיש, ורוצה שישארו באותו מקום ושם ידוש אותם, יש לו שכחה, ואם נמלך עליהם אחר כך להוליכם למקום אחר לדוש אותם, אין לו שכחה (מ"ח, רע"ב ד"ה ממנו). וכן להיפך, עימר כדי להוליכו למקום שאינו גמר מלאכה אין לו שכחה, ואם נמלך להוליכו למקום שהוא גמר מלאכתו, יש לו שכחה (מ"ח).

לא. האם יש סוגי עומרים שאין בהם שכחה בשום אופן?

לפי פירוש הראשון ברע"ב, מי שמעמר עומרים לעשות מהן כמין כובע בראש, שכך היו רגילין לעשות עטרות של שבולין ולשים בראש, וכן המעמר לכומסאות, שהם גם כן מין כיסוי לראש, אבל אינם גבוהים ובולטים למעלה ככובעות, אלא נכפפים למטה שאינו נראה כל כך, כמו שכתוב הלא הוא כמוס עמדי, וכן אם עימר לחררה, דהיינו קצר מעט ועימר כדי לגלגל עיסה לעשות חררה קטנה על גבי גחלים. בכל אופנים אלו אין שכחה (רע"ב ד"ה לכובעות - ד"ה לחררה).

פרק שישי

בית שמאי

הפקר פטור מן המעשר, במשנתנו נחלקו בית שמאי בית הלל מהו גדר הפקר לענין זה.

משנה א'

א. הפקיר אדם שדהו רק לעניים, האם נקרא הפקר, ומדוע?

לדעת בית שמאי מי שהפקיר לעניים ולא לעשירים דין הפקר יש לו, ופטור מן המעשר. ודעת בית הלל שאינו הפקר, עד שיפקיר אף לעשירים (מ"א). וטעמם של בית שמאי, שכתוב בלקט ופאה לעני ולגר תעזוב אותם, ומה בא ללמדנו מה שנאמר תעזוב אותם, אלא לימד על עזיבה אחרת, דהיינו הפקר, שהיא כמו לקט שכחה ופאה, מה לקט שכחה פאה לעניים ולא לעשירים, אף הפקר שהוא פטור מן המעשרות הוא אף אם הפקיר לעניים ולא לעשירים (רע"ב ד"ה בית שמאי). ובית הלל שחלוקים עליהם למדו ממה שנאמר בשמיטה והשביעית תשמטנה ונטשתה, מה בא ללמדנו מה שנאמר ונטשתה, אלא בא ללמד על נטישה אחרת, דהיינו הפקר, שהיא בשביעית, מה שביעית היא לעניים ולעשירים, אף הפקר איננו אלא אם כן הפקיר לעניים ולעשירים (רע"ב ד"ה אף).

ב. האם יש אופן שלא תהיה שכחה בעומר בגלל גדלו?

אם היו כל עמרי השדה בגודל של קב, ואחד העמרים הוא של ארבעת קבין ושכחו, לדעת בית שמאי, אינו שכחה (מ"א). וטעמם, שלקמן משנה ה' מבואר לדעת בית שמאי שאם שכח בשדה שלשה עמרים, הרי זו שכחה, אבל אם שכח ארבעה עמרים, אינה שכחה. וסוברים כאן בית שמאי שהואיל ויש בעומר זה כדי לחלק לארבעה עומרים קטנים, רואים כאילו יש בו ארבעה עומרים, ולכן אינה שכחה (תוי"ט ד"ה ואחר). וכן הדין אם היו עומרי השדה כל אחד של שני קבין ועומר אחד או יותר יש בו שמונה קבין, עומר זה אין בו שכחה, וכן הכל על דרך זו (תוי"ט שם). ובית הלל סוברים שלא אומרים שרואים אותו כאילו הוא כמה עומרים, ולכן גם עומר גדול כזה הוא שכחה (מ"א).

ג. האם עומר שיש בו יותר מארבעה קבין יש בו שכחה לדעת בית הלל, ומדוע?

מהטעם שכתבנו לעיל שבית הלל לא סוברים שאומרים רואים, אין חילוק בין אם היה בעומר ארבעה קבין או יותר, ובכל אופן יש בו שכחה. אמנם דעת הרמב"ם במשנה תורה וכן כתב הרע"ב בעדיות שעומר שיש בו יותר מארבעה קבין אין בו שכחה אף לבית הלל, ובאמת בנושאי כלים ובמפרשים כאן תמהו על כך וכתבו שאין לסברא זו טעם לכאורה (תוספות רעק"א אות נט, ועיין במשנה ראשונה).

ד. מה פירוש המילה הבקר?

הבקר היינו הפקר, ואות פ"א התחלפה באות בי"ת, כי אותיות שהם מאותו מוצא מתחלפות, והאותיות שמוצאן מן השפתים הם ב' ו' מ' ף' (תוי"ט ד"ה הבקר).

משנה ב'

ה. עומר שנטלו מן השדה להוליכו לעיר, ושכחו, האם הוי שכחה, ומתי?

לפירוש הראשון ברע"ב נחלקו בית שמאי ובית הלל בזה, שלדעת בית שמאי עומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגדר או בצד הגדיש, או סמוך לבקר וכלי המחרישה ושכחו שם, אינו שכחה, שהרי זכה בו, ולדעת בית הלל הרי הוא שכחה. אבל אם החזיק בו להוליכו לעיר ושכחו ולא הניחו אצל הגדר או אצל הגדיש, מודים בית הלל שאינו שכחה, כמבואר לקמן מ"ג (מ"ב, רע"ב ד"ה בית שמאי וד"ה ובית הלל). ולפירוש השני ברע"ב אם החזיק בו ואחר בך שכחו, אינו שכחה לכולי עלמא בכל אופן, במבואר לקמן מ"ג (רע"ב ד"ה ובית הלל).

ו. לפירוש הראשון ברע"ב, מה הטעם לדעת בית הלל שדוקא אם לא הניח את העומר ליד מקום מסוים אינו שכחה, ואם הניח שם הרי הוא שכחה?

בתוי"ט כתב הטעם שכשהניחו ליד מקום מסויים הרי הוא שכחה כששכחו, שמה שאמרה התורה ושכחת עומר בשדה הוא דוקא כששכחת מחמת עצמך ולא כשנגרמה השכחה על ידי דבר אחר, וכשלא הניחו ליד מקום מסויים נגרמה השכחה על ידי דבר אחר, דהיינו ששכח מחמת שלא הניח ליד מקום מסויים, אבל כשהניח ליד מקום מסויים לא היה מה שיגרום לו לשכוח, ושכח מחמת עצמו (תוי"ט ד"ה ובית הלל). והמשנה למלך ביאר שאם החזיק בעומר להוליכו לעיר, שוב אין בו שכחה, אלא אם הניחו ליד מקום מסוים הרי הוא כחוזר ממחשבתו הראשונה להוליכו לעיר, וחרי הוא כאילו לא נטלו להוליכו לעיר אלא להניחו במקום אחר, ושייך בו שכחה, אבל כל שלא הניחו במקום מסויים עדיין מחשבתו הראשונה עומדת במקומה, ולכן אין בו שכחה (תוספות רעק"א אות סא).

ז. האם יש אופן שבו שכח עומר שלא החזיק בו להוליכו לעיר, ואף על פי כן לא יהיה עומר זה שכחה?

לפירוש השני שברע"ב, לדעת בית שמאי אפילו עומר שלא החזיק בו כלל לא הוי שכחה, אם הניחו בצד הגדר או אצל הגדיש או סמוך לבקר או כלי המחרישה,